

קנין סודרקנין חליפין

ספר הישר לר"ת (חלק החידושים) סימן קמב

+קידושין ה' א' (סי' כ"ה, ז' ג')+

בשטר מנא לן אמר קרא ויצאה והיתה כו'. אבל משדה עפרון לא שמעין אלא כסף דווקא ושוה כסף דאי מקנין שדה נפקא אם כן תיקני בחזקה. תדע שהוא כן שהרי קנין שדה בכסף לא נפקא משדה עפרון אלא משדות בכסף יקנו. אבל גזרה שוה דקיחה קיחה משדה עפרון ילפין. והאי דקא פריך תלמודא גבי חליפין ואימא הכי נמי משום חליפין היינו שוה כסף דהא אמרינן בבבא מציעא כיון דתפיס ביה שלש כמאן דפסיק דמי. ובנדרים אמרי' דאי בעי למיפסקיה פסיק ליה ושקיל ליה הילכך ככסף הוי. ומשום הכי (ד)פריך דתיקני אשה בחליפין שיש בהן שוה פרוטה. ומשני דיש חליפין בפחות משוה פרוטה אפי' הוא שוה פרוטה לא מיקניא דאין לחלק בקנין. **ותדע שחליפין בכלל כסף** דכי תנן נכסים שיש להן אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה **לא קתני חליפין [ד] בכלל כסף איתנהו**. והאי דאמרי' לגבי עבד כנעני תנא אף בחליפין. וקאמרינן ותנא דידן מאי טעמא לא תני לה. בפחות משוה פרוטה קאמר מלקיים כל דבר ולא מתורת כסף.

הר"ן על הרי"ף מסכת קידושין דף א עמוד א

...הכי מקשינן ס"ד אמינא שקנין חליפין הוא בכלל קיחה הכתובה בקידושין **דחליפין מתורת כסף מהני** ואף על גב דהשתא נמי ס"ל דחליפין איתנהו בפחות משוה פרוטה אפי"ה אפשר דכיון דבעין בהו כלי ודבר המסויים כדאיתא בפרק הזהב (שם) דבר חשוב הוא אף על פי שאינו שוה פרוטה כדאמרינן מה כלי דבר חשוב דמשום הכי אמרינן דטענו ב' מחטין והודה לו באחד מהם חייב דיצאו כלים למה שהן כדאיתא בפרק שבעת הדיינין (דף מ ב) וכיון שכן איכא למימר דמתורת כסף קונין ובכלל כי יקח נינהו ומהדרינן דאי אפשר דקנין חליפין איתיה בכלל כי יקח דאנן סהדי דאשה בפחות משוה פרוטה אפילו בכלי שלם לא מיקניא נפשה הלכך ודאי כשאמר הכתוב כי יקח אין קנין חליפין בכללו שאילו כן היה אף פחות משוה פרוטה בכלל ואי אפשר ומעתה בדמים דבר הכתוב ולא בחליפין:

חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף ג עמוד א

...דקא סלקא דעתך דחליפי סודר בכלל כסף הם ומדין כסף הם קונים וכל דמהני ביה כסף מהני ביה חליפין, קמ"ל תנא דמתניתין דהא ליתא, מאי טעמא חליפין איתנהו בפחות משוה פרוטה ואתתא בפחות משוה פרוטה לא מקניא, פירוש דמאי דקא סלקא דעתך דחליפין מדין כסף קונין ליתא דכסף אינו קונה בפחות משוה פרוטה לפי שאינו חשוב כסף ואילו חליפין קונין אפילו בפחות משוה פרוטה, וזו ראייה דחליפין אב בפני עצמו הם ולא תולדה דכסף הם ואפילו כשיש בהם שוה פרוטה, וכיון שכן אין לנו לרבותם באשה מדין כסף דאתתא לא מקניא בכסף בפחות משוה פרוטה, ולהאי פירושא היינו דלא סלקא דעתין כלל למימר שתהא חזקה קונה באשה כשדה שהדבר פשוט שאין חזקה קונה מדין כסף.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף מז עמוד א

רב אבא אמר רב הונא: מכור לי באלו - קנה, ואין לו עליו אונאה. - פשיטא, דמים ואין מקפיד עליהן, הא קאמרינן דקני, דכחליפין דמו. חליפין ומקפיד עליהן מאי? - אמר רב אדא בר אהבה, תא שמע: הרי שהיה תופש פרתו ועומד, ובא חבירו ואמר לו: פרתך למה? - לחמור אני צריך. - יש לי חמור שאני נותן לך. פרתך בכמה? - בכך וכך. - חמורך בכמה? - בכך וכך. משך בעל החמור את הפרה, ולא הספיק בעל הפרה למשוך את החמור עד שמת החמור - לא קנה בעל החמור את הפרה. שמע מינה: חליפין ומקפיד עליהן - לא קנה. - אמר רבא: אטו חליפין בשופטני עסקינן, דלא קפדי? אלא: כל חליפין מיקפד קפדי, וקנה.

(רמב"ם הלכות מכירה פרק ה הלכה א
כל המטלטלין קונין זה את זה, כיצד החליף פרה בחמור או יין בשמן אף על פי שמקפידין על הדמים ושיערו כמה שוה זה וכמה שוה זה ואחר כך החליפו, כיון שמשך האחד או הגביהו, קנה השני המטלטלין האחרים בכל מקום שהם ונעשה ברשותו, ואף על פי שעדיין לא משכן.)

פרישה חושן משפט סימן קצ
(א) קרקע נקנה בכסף כו'. מה שכתב בכסף ובשטר ובחזקה. משנה הוא בפרק קמא דקידושין: ומה שכתב ובקנין. ר"ל בקנין סודר דהיינו חליפין ואינו שם במשנה אבל מבואר הוא בכמה מקומות בתלמוד והא דקראו סתם קנין נראה מפני שזה היה עיקר קנינים דכתיב (רות ד ח) וזאת לפני ישראל לקיים כל דבר שלף איש נעלו וגו' והתם שדה הוה אי נמי להכי נקרא קנין סודר סתם קנין לפי שכל אחד מקנה לחבירו דבר מה שהרי אין חליפין בלא כלי משא"כ בשאר קנינים שאחד קונה לבדו. וכדין במכר כן הדין בשכירות כמו שכתב רבינו בסוף סימן קצ"ב (סט"ו) וקצ"ה (סי"ג):

חידושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף מז עמוד א
תמורה זו חליפין. פי' חליפין ממש, ואשמועינן קרא שאף במכירות היו עושין חליפי סודר שהם כמו חליפין ממש.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף מז עמוד א
במה קונין {בקנין סודר}? רב אמר: בכליו של קונה, דניחא ליה לקונה דלהוי מקנה קונה, כי היכי דלגמר ולקני ליה. ולוי אמר: בכליו של מקנה.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף מז עמוד א
במה קונין {בקנין סודר}? רב אמר: בכליו של קונה, דניחא ליה לקונה דלהוי מקנה קונה, כי היכי דלגמר ולקני ליה. ולוי אמר: בכליו של מקנה... בההיא הנאה דקא מקבל מיניה - גמר ואקני ליה.

רש"י מסכת בבא מציעא דף מז עמוד א
מי סברת - דאמר ליה אגב שעל ידי משיכת הכלי שנקנה לו במשיכה יקנה לו הקרקע עם הכלי אין אלו אלא כחליפין, כאילו זה מוסר לו חפץ אחר תחת קרקע, ומהו מסירתו - הנאת קבלתו ממנו מתנת הכלי, שחשבו לקבל ממנו מתנה - נוח לו כאילו נותן לו זה הקונה מתנה רבה, וגמר נותן ומקנה לו הקרקע.

תוספות מסכת בבא מציעא דף מז עמוד א
בכליו של מקנה - דוקא בכליו של מקנה ולא בכליו של קונה דהא מקרא יליף לקמן ואי לוי סבר אין מטבע נעשה חליפין וכן פירי היינו טעמא דבעי הנאת קבלת דבר חשוב דומיא דנעל ולא מטבע ופירי.

בית הבחירה למאירי מסכת קידושין דף ו עמוד ב
שסתם חליפין המוכר שהוא הקונה הסודר מחזירו לבעליו שלא היתה הכונה אלא שכשם שהלוקח מקנה לו סודר
זה בלב שלם ובגמר דעת כך הוא מקנה לו אותו שדה

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף מ עמוד א
קנין בפני שנים, ואינו צריך לומר כתוב;

שיטה מקובצת מסכת בבא בתרא דף מ עמוד א
וזה לשון הראב"ד ז"ל: אמר אברהם לכאורה הא דאמרינן להו בפני שנים לאו מפחד כפירה הוא אלא שאין מתקיים
המעשה אלא בשנים ואפילו הוא מודה לו שאם מפחד כפירה הוא גם כל המעשה שיעשה אדם עם חברו מתנות
ומכירות ומחילות וחלופי חפץ בחפץ והלואות כולם צריכות שנים ויש מהם צריכות כתיבה ויש אינם צריכות ומהימנו
את אלו אבל נראה כי שאר הדברים מתקיימים בהודאת שניהם ואלו אין מתקיימים אלא בעדים ולפיכך הוצרך לומר
קיום שטרות לומר שאין מתקיים אלא בשלשה מעתה קנין {סודר} אין מתקיים אלא בעדים וכן כתב גאון ז"ל. אלא
שה"ר יצחק ז"ל חולק בדבר ואני מוסיף על דברי הגאון ז"ל כי על תפיסת הסודר בלבד נאמר מפני שאין בו שום
משא ומתן ושלא בעדים מחזי כחוכא ואטלולא אבל בקנין האמור במקרא שלף נעלו ונתן לרעהו אין צריך לעדות
אלא מה שיודה לו. כן נראה לי. עכ"ל:

רמב"ם

רמב"ם הלכות אישות פרק ה הלכה כד
האומר לאשה הרי את מקודשת לי בדינר זה על מנת שתחזיריה לי אינה מקודשת בין החזירה בין לא החזירה,
שאם לא החזירתו הרי לא נתקיים התנאי, ואם החזירתו הרי לא נהנית ולא הגיע לידה כלום.

רמב"ם הלכות מכירה פרק ה

הלכה א

כל המטלטלין קונין זה את זה, כיצד החליף פרה בחמור או יין בשמן אף על פי שמקפידין על הדמים ושיערו כמה
שזה וכמה שזה ואחר כך החליפו, כיון שמשך האחד או הגביהו, קנה השני המטלטלין האחרים בכל מקום
שהם ונעשה ברשותו, ואף על פי שעדיין לא משכן.

הלכה ב

החליף חמור בפרה וטלה ומשך הפרה ועדיין לא משך את הטלה לא קנה שאין כאן משיכה גמורה, וכן כל כיוצא
בהן.

הלכה ג

דמים שאין מקפידין עליהם הרי הן כשאר מטלטלין וקונין, כיצד הרי שחפן מעות בלא משקל ובלא מניין אלא נטלן אכסרה, ואמר לו מכור לי פרתך או יין זה באלו ונתן לו את הדמים קנה ואין אחד מהם יכול לחזור בו, שזה דבר שאינו מצוי הוא ולא הצריכו בו משיכה.

הלכה ד

וכן ראובן שמכר מטלטלין לשמעון בחמשים זוז, וקנה שמעון המטלטלין ונתחייב בדמים, ואחר שנתחייב שמעון בחמשים זוז אלו היה לו יין או בהמה או עבד וכיוצא בהן משאר המטלטלין והיה רוצה למכרן, ואמר לו ראובן מכור אותי לי בחמשים זוז שיש לי בידך דמי המכר ואמר לו הן, קנה ראובן המטלטלין בכל מקום שהן, ואף על פי שלא משך ולא הגביה, שגם זה דבר שאינו מצוי הוא ולא הצריכו בו משיכה, אבל אם היה חוב לו עליו שלא מחמת המכר ואמר לו מכור לי מטלטלין בחוב שיש לי אצלך ורצו שניהם, לא קנה עד שיגביה, או ימשוך דבר שאין דרכו להגביה, או יקנה באחד מהדרכים שהמטלטלין נקנין בה. +/השגת הראב"ד/ וכן ראובן שמכר וכו'. א"א דבר זה אין לו שורש לענין קניה אלא לגבי מי שפרע ואף על פי שהרב ז"ל מפרש כך בקידושין על משנת החליף שור בפרה אנו לא שמענו אלא דמי שור שאינן ידועים למוכר את הפרה שגם זה מילתא דלא שכיחא עכ"ל. /השגת הראב"ד/ אבל אם היה חוב וכו'. א"א ואפילו למי שפרע עכ"ל. +

הלכה ה

הקרקעות והעבדים והבהמה ושאר כל המטלטלין כל אחד מהן נקנה בחליפין והוא הנקרא קניין, ועיקר הדרך הזאת שיתן הקונה למקנה כלי כל שהוא ויאמר לו קנה כלי זה חלף החצר, או היין, או הבהמה, או העבד שמכרת לי בכך וכך, כיון שהגביה המוכר את הכלי וקנהו, קנה הלוקח אותו הקרקע או אותן המטלטלין, אף על פי שעדיין לא משכן ולא נתן הדמים, ואחד מהן אין יכול לחזור בו.

הלכה ו

אין קונין אלא בכלים ואף על פי שאין בו שוה פרוטה, ואין קונין בדבר שאסור בהנאה, ולא בפירות ולא במטבע, ואין קונין בכליו של מוכר אלא בכליו של לוקח.

הלכה ז

הקנה אחד כלי למוכר כדי שיקנה הלוקח אותו הממכר זכה הלוקח, ואף על פי שהקנה לו הכלי על מנת להחזירו, נקנה המקח וזכה בו הלוקח, שהמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, אף על פי שלא תפס המוכר כל הכלי שהקנהו חלף ממכרו אלא אחז מקצתו ואחז המקנה לו מקצתו קנה הלוקח, והוא שאחז ממנו כדי שיעור כלי או יאחזנו אחיזה שהוא יכול לנתק את כל הכלי מיד המקנה לו, לפיכך אם הקנה לו במקצת הבגד צריך שיאחז מן הבגד שלש אצבעות, שאם יפסוק ממקום שאחז הרי הוא כלי בפני עצמו, ששלש אצבעות מבגד קרוי כלי כמו שביארנו בענין טומאת בגדים, וכן אם אחז פחות משלש והיה יכול לנתק כל הכלי קנה.

הלכה ח

זה שכותבין בשטרות וקנינא מפלוני בכלי הכשר לקנות בו, בכלי להוציא פירות וכיוצא בהן, הכשר להוציא איסורי הנאה, לקנות בו להוציא כליו של מוכר. +/השגת הראב"ד/ כליו של מוכר וכו'. א"א ביה למעוטי מטבע עכ"ל. +

הלכה ט

זה הקניין אין צריך להיות בפני עדים, אלא אם היה בינו ובין חבירו קנה, שלא הצריכה תורה עדים בדיני ממונות אלא לכופר, אבל המוכר או הנותן או השוכר או המשאיל וכיוצא בהן אין צריך עדים, וכיון שקנה הקונה בדרך אחד מן הדרכים שקונין בהן, בין בהגבהה, בין במשיכה, בין במסירה, בין בקנין, בין בכסף, בין בשטר או בחזקה קנה, ואף על פי שאין שם עדים. +/השגת הראב"ד/ שאין שם עדים וכו'. א"א אין הכל מודים בקניין עכ"ל. +

הלכה י'

המוכר או הנותן שקנו מידו יש לכל אחד מהן לחזור בו כל זמן שעוסקין באותו ענין, ואף על פי שהקנין בפני עדים, ואם הפסיק הענין אין אחד מהם יכול לחזור אף על פי שאין ביניהן עדים, וכשם שחוזר המוכר והנותן כך חוזר הלוקח והמקבל כל זמן שעוסקין באותו ענין מה שאין כן בשאר דרכי הקנייה.

הלכה יא

יש דברים הרבה שאינן צריכין קנין ואין לקניין בהם טעם, כגון המשחרר את עבדו, והמגרש אשתו, או עושה שליח, או המוסר מודעה, או המבטל מודעה, או המוחל לחבירו חוב או פקדון שיש לו בידו, וכל כיוצא בדברים אלו.

הלכה יב

נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים או כיוצא באלו, ואומרים וקנינו מפלוני שעשה פלוני שליח, או שמחל לפלוני חוב שיש לו אצלו, או שבטל המודעה שמסר על גט זה וכיוצא באלו, אף על פי שאינו צריך.

הלכה יג

קנין זה שנהגו להקנות באלו הדברים אינו מועיל כלום, אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל אלא שגמר בלבו ואחר כך אמר, לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרתי לעשות דבר זה אין צריך דבר אחר כלל.

הלכה יד

הדברים שאין בהן ממש אין הקנין מועיל בהן, כיצד הרי שכתב בשטר וקנינו מפלוני שילך בסחורה עם פלוני, או שיחלקו השדה שביניהם, או שישתתפו שניהם באומנות, וכיוצא בדברים אלו כולן, הרי זה קנין דברים ואינו מועיל כלום, שהרי לא הקנה לחבירו דבר מסויים וידוע, לא עיקר ולא פירות עיקר הידוע. +/השגת הראב"ד/ הדברים שאין בהם וכו'. א"א אבל השתוף עצמו נקנה בקנין, עכ"ל. +

רמב"ם הלכות מכירה פרק כט

הלכה ח

בודקין את הקטן אם יודע בטיב משא ומתן או אינו יודע, לפי שיש קטן חכם ונבון שהוא יודע והוא בן שבע, ויש אחר שאפילו בן שלש עשרה אינו יודע בטיב משא ומתן, קטן היודע בטיב משא ומתן שאין לו אפטרופוס שנשא ונתן במטלטלין וטעה דינו כדין הגדול, פחות משתות מחילה, שתות מחזיר ההוניה, יתר על שתות בטל מקח כמו שביארנו, ואני אומר שאין מקח הקטן וממכריו במטלטלין קיימין אלא בשמשך או המשך, אבל אם נתן מעות על המקח וחזר בו אינו מקבל מי שפרע ואחרים שחזרו בו מקבלין מי שפרע. +/השגת הראב"ד/ קטן היודע וכו' כמו שביארנו. א"א אני אומר שהקטן אין לו מחילה כדאמרינן יתמי לאו בני מחילה נינהו וכן אני אומר שאם הקנו בקניין קנו שהקניין לא גרע מהכסף והוא כסף עצמו מההוא מעשה דגיטין דההוא דשדא לה מרה כומתא ואמר קני הא וקני נפשך וכו' ונמצא כסף גומר דעדיף משאר כסף וקונה לגמרי וכן אם קנה הוא בקניין קנה שהמקנה מקנה לו כל קניינו ואינו חוזר בו אבל אם השכיר הוא מקום פירות לא קנו ממנו דשכירות כמכר הוא עכ"ל. +

הלכה ט

וכן אם קנו מיד הקטן או השכיר מקום המטלטלין וחזר בו לא קנה הלוקח שאין מוציאין מידי הקטן בדין, ואין קניין מיד הקטן כלום שהקניין בשטר ואין העדים חותמין אלא על שטר של אדם גדול.

רמב"ם הלכות עבדים פרק ה הלכה ג

כיצד בשטר כותב לו על הנייר או על החרס הרי את בן חורין או הרי את של עצמך או אין לי עסק בך וכן כל כיוצא בזה בענין זה שזה הוא גופו של גט שחרור ומוסר לו את השטר בפני שני עדים או שהיו העדים חתומים בו ומסרו לו בינו לבינו הרי זה יצא לחירות שהרי גיטו וידו באין כאחד, אמר לו שלא בכתב הרי את בן חורין הרי את של עצמך אף על פי שהעידו עליו עדים בב"ד ואף על פי שקנו מידו עדיין לא נשתחרר שאין העבד יוצא לחירות אלא בכסף או בשטר או בראשי איברים, והכותב לשפחתו הרי את מותרת לכל אדם לא אמר כלום. +/השגת הראב"ד/ אמר לו שלא בכתב הרי את בן חורין וכו' עד או בראשי איברים. א"א דבר זה אינו מחוור שהקניין הרי הוא ככסף מההוא מעשה דכומתא [שאין] הלכה כר"ש שהכסף גומר בו, עכ"ל. +